

**ABDULLA QAHHORNING “MING BIR JON” HIKOYASIDA
INSON RUHIYATI VA HAYOT FALSAFASI**

Ro'zimatova Madinaxon Sherzod qizi

Qo'qonda davlat universiteti

Gumanitar va tillar fakulteti 1-bosqich talabasi.

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek adabiyotining yirik namoyandasi Abdulla Qahhorning “Ming bir jon” hikoyasi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Asarda inson hayotiga muhabbat, jismoniy zaiflik va ruhiy qudrat o'rtasidagi qarama-qarshilik masalalari yoritilgan. Tadqiqot jarayonida hikoyaning g'oyaviy-badiiy xususiyatlari, obrazlar tizimi, psixologik tasvir usullari hamda adibning realizmga xos badiiy mahorati ochib beriladi. “Ming bir jon” asari orqali yozuvchi insonning yashashga bo'lgan cheksiz irodasi va sabr-toqati g'oyasini ilgari surgani ilmiy asosda dalillanadi.

Kalit so'zlar. Abdulla Qahhor, “Ming bir jon”, realizm, inson ruhiyati, hayot falsafasi, badiiy obraz, psixologizm, Mastura, Akramjon. Hoji aka. tarbiyaviy ahamiyati.

O'zbek adabiyotida realizm yo'nalishining yirik namoyandalaridan biri bo'lgan Abdulla Qahhor o'z asarlarida inson ruhiyati, hayotning achchiq-haqiqatlarini chuqur va ta'sirchan tarzda yoritgan adibdir. Uning “Ming bir jon” hikoyasi ham yozuvchining insonparvarlik, hayotga muhabbat va iroda kuchi haqidagi qarashlarini yorqin ifodalagan muhim asarlardan biridir. Mazkur asarda muallif jismonan zaif, ammo ruhan kuchli inson obrazini yaratib, hayotning qadrini anglash g'oyasini ilgari suradi.

“Ming bir jon” hikoyasi XX asr o'rtalarida yaratilgan bo'lib, unda urushdan keyingi davr insonlarining ruhiy holati, hayotga munosabati aks etadi. Asarning asosiy mavzusi — insonning hayot uchun kurashi, yashashga bo'lgan cheksiz ishtiyoqi va sabr-toqati hisoblanadi. Abdulla Qahhor bu hikoya orqali og'ir

kasallik, qiyinchilik va azoblarga qaramay, yashashdan voz kechmagan insonning ma'naviy qudratini tasvirlaydi.

“Ming bir jon” hikoyasining g‘oyaviy markazi inson hayotining qadri va yashashga bo‘lgan iroda mavzusidir. Qahhor bu g‘oyani bevosita nasihat orqali emas, balki qahramonlarning ruhiy kechinmalari va ularning hayotiy holatlari orqali etkazadi. Hikoya shuni ko‘rsatadiki, inson jismoniy zaiflikka qaramay, ruhiy qudrat va iroda orqali o‘zining ichki dunyosini va ma'naviy boyligini saqlaydi.

Asarning g‘oyaviy asoslarini ochib beruvchi asosiy qahramonlar — Mastura, Akramjon va Hojik aka. Mastura 10 yildan beri kasal bo‘lib davolanyotgan bo‘lsa ham, Akramjon uni o‘z sadoqati bilan parvarish qiladi. U hatto 5 oy davomida shifoxonada Masturaga xizmat qiladi. Bu esa insoniy mehr va sadoqat qahramonlarning ruhiyqudratini namoyon etadi. Hoji aka esa insoniy mehr-muhabbat va hamdardlikning timsoli sifatida, Masturani shifoxonada ko‘rib, uning xolat bilan qizqadi va unga ruhiy yordam beradi. G‘oyaviy tahlil shuni ko‘rsatadiki, hikoya insonning ichki kuchi, sabr-toqat va yashashga bo‘lgan intilishini asosiy g‘oya sifatida ilgari suradi. Qahhor asarida hayotning mazmuni, inson mehr-muhabbati, oilaviy sadoqat va insonqadri falsafiy jihatdan bir butun sifatida talqin etiladi.

Misol qilib aytadigan bo‘lsak,

“Mastura bir jon bilan emas, go‘yo ming bir jon bilan yashayotgandekedi.”[111]

Shu bilan birga, hikoya hayotning davomiyligi emas, balki uning mazmuni, insonning ma'naviy kuchi va boshqalarga mehr-muhabbat ko‘rsatishi orqali qadrlanishi lozimligini ta’kidlaydi:

“U o‘limdan qo‘rqmasdi, faqat yashashdan voz kechishni istamasdi.”[112]

Hikoyaning g‘oyaviy tahlili shundaki, insoniy qadriyat, sabr-toqat va mehr-muhabbat hayot falsafasining markazida turadi, bu esa o‘quvchida chuqurma'naviy ta'sir uyg‘otadi. Hikoyaning markaziy obrazi — Mastura. U jismonan zaif, ammo ruhan sobiq va irodali shaxs sifatida tasvirlanadi. Qahhor bu obraz orqali insonning

ichki qudrati tashqi holatdan ustun ekanini ko'rsatadi. Quyidagi mazmuniy parcha qahramon ruhiyatini ochib beradi:

“Nafasi qisqa bo'lsa-da, ko'zlarida hayotdan voz kechmagan odamga xos qat'iyat porlab turardi.”[111]

Qozoqboy Yo'ldoshev ta'kidlaganidek, "Qahhor qahramonlari harakat bilan emas, holat bilan yashaydi." [68-69]

Mastura obrazi ham ana shu psixologik talqinning yorqin namunasi. Masturaning turmush o'rtog'i Akramjon, Masturaning oldida doim parvarish qiladi, mana 5oy bo'libdirki, kasalxonada ham o'zi qaradi. Bu ayol zotini turmush o'rtog'iga kuchli mehr berish emasmi, albatta, Insoniylik jihatidan ham bu katta jasorat, iroda talab qiladi. Asarda yana bir obrozi bu Hoji aka, odamgarchilik yuzasidan Masturadan hol-axvol so'rashga kirishadi. Hozir bunday insonlar kam.

Abdulla Qahhor tilining asosiy xususiyati — soddalik, aniqlik va lo'ndalikdir.

Hikoyada qisqa, tushunarli jumlar ustuvor bo'lib, o'quvchi e'tiborini mazmun va psixologik tafsilotlarga qaratadi. Adib xalqona ifodalar, kundalik hayotiy detallar va tabiiy dialoglardan keng foydalanadi, bu realizm ruhini kuchaytiradi va qahramonlarning psixologik holatini tabiiy ko'rsatadi.

Naim Karimov shunday deyishgan, "Qahhor tilining qudrati uning tabiiyligida, ortiqcha bezaksiz chuqur ma'no bera olishidadir" [55-56]

Sukut poetikasi va psixologik tafsilotlar o'quvchining ichki tafakkuriga ta'sir qiladi, qahramonlar ruhiy olamiga chuqurroq kirish imkonini beradi. Hikoyada psixologik realizm markaziy poetik vosita sifatida ishlatiladi. Qahhor qahramonlarning ichki kechinmalarini aniq va tabiiy tarzda tasvirlaydi, shu orqali o'quvchi ularning ruhiy olamiga chuqur kiradi.

Psixologik tafsilotlar orqali har bir qahramonning ichki dunyosi, ichki qarorlari va kechinmalari o'quvchiga yetkaziladi. Sukunat poetikasi esa o'z navbatida so'zsiz ifoda vositasi sifatida ishlatiladi. Qahhor qahramonlarning his-tuyg'ularini va ruhiy holatini sukut, og'izdan chiqmagan fikrlar va mayda harakatlar orqali yetkazadi. Shu tariqa, o'quvchi har bir sahnadagi hissiyotni ichki tajriba sifatida qabul qiladi, bu esa hikoyaning psixologik realizmini kuchaytiradi.

Quyidagi erkin iqtibos psixologik realizm va sukunat poetikasini namoyon etadi:

“U kam gapirardi, ammo har bir sukunatda yashashga bo‘lgan umid sezilib turardi.”[113]

Shoir Abdulla Oripov bu xususiyatni quyidagicha baholaydi: “Qahhor nasrida bir og‘iz sukut ba‘zan butun bir sahifadan kuchliroq ta‘sir qiladi.”[82-83] “Ming bir jon” hikoyasi o‘quvchiga sabr-toqat, mehr-muhabbat, sadoqat va insoniy qadriyatlarni qadrlashga o‘rgatadi. Hikoyada, Mastura va Akramjon o‘rtasidagi mehr-oqibat, Hoji akaning mehribonligi o‘quvchida oila, insoniylik va jamiyatda o‘zaro yordam tushunchalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, asar og‘ir hayotiy sinovlar oldida taslim bo‘lmaslik, ruhiy bardoshlik va hayotga intilish muhimligini namoyish qiladi. Bu jihatlar hikoyaning nafaqat badiiy, balki tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyatini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qahhorning “Ming bir jon” hikoyasi o‘zbek nasrida psixologik realizm va sukunat poetikasining yetuk namunalaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Hikoya inson ruhiyatining nozik kechinmalarini, insoniy mehr-oqibat va sadoqatni mukammal ochib beradi. Markaziy qahramonlar orqali adib hayotning murakkabligini, jismoniy zaiflik va ruhiy qudrat o‘rtasidagi muvozanatni, shuningdek, inson hayotida sabr-toqat, mehr-muhabbat va ma‘naviy bardoshlikning ahamiyatini ko‘rsatadi. Shu sababli, “Ming bir jon” nafaqat badiiy, balki tarbiyaviy va ijtimoiy jihatdan ham dolzarb asar hisoblanadi, o‘quvchilarga chuqur ma‘naviy ibrat beradi va ularni insoniy qadriyatlarni qadrlashga undaydi.

Foydalanuvchi adabiyotlar:

1. Qahhor A. Tanlangan asarlar. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot. 2005
2. Karimov N. Abdulla Qahhor ijodi. — Toshkent. 2010 yil
3. Yo‘ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. — Toshkent. 2002
4. Normatov U. XX asr o‘zbek adabiyoti masalalari. — Toshkent. 1996
5. Oripov A., Vohidov E. Adabiyot va hayot haqidagi maqolalar. — Toshkent. 2000

6. Teshayev S. O'zbek nasrining rivojlanishi va problematikasi. — Toshkent: Fan va Texnologiya. 2010
7. Mirzayev A. Psixologik realizm o'zbek adabiyotida. — Samarqand: Sharq nashriyoti. 2000
8. Xolov D. Badiiy uslub va til xususiyatlari. — Toshkent: Ma'rifat. 2001
9. Sobirov F. XX asr o'zbek hikoyachiligi. — Toshkent: Adabiyot nashriyoti. 2002
10. Yusupov R. Adabiyot va ma'naviyat masalalari. — Toshkent: Universitet nashriyoti. 2010